

Územný rozmach Ríma ako podnet pre vývoj rímskeho súkromného práva v podobe *ius gentium*

Valéria Terézia Dančiaková

1 HISTORICKÉ MÍLNIKY VÝVOJA *IUS GENTIUM* V DEJINÁCH RÍMSKEJ RÍŠE

Spôsob akým Rím od prvopočiatkov svojho vzniku interagoval so svojimi susedmi bol nepochybne ovplyvnený nie len kultúrnymi faktormi, ale aj geografickými, keďže mesto vzniklo na planine bez prirodzených bariér umožňujúcim efektívnu obranu v prípade útoku nepriateľa.¹ Rím vznikol a rozvíjal sa obklopený kmeňmi, s ktorými bol nútený vytvárať také vzťahy, ktoré by umožnili nerušený rozmach, či už išlo o vytvorenia spojenectiev, alebo v prípade vedomia si vlastnej vojenskej prevahy postupné podrobovanie si okolitého priestoru. Z tohto hľadiska bol prvým mílnikom zánik Latinskej ligy v roku 338 p. n. l. ako dôsledok dvojročného vojnového konfliktu, ktorým Rím začal postupne rozširovať svoje územie.²

Už samotná expanzia Ríma na území Apeninského polostrova, či už priamym podrobením si susedných území, alebo ich zviazaním prostredníctvom rovných či nerovných zmlúv si vyžiadala určitú úpravu vzájomných vzťahov. Princíp personality, ktorý sa uplatňoval vo vzťahu k rímskemu občianstvu, respektíve antickému občianstvu vo všeobecnosti, by totiž neumožnil dobre rozvíjať vzájomné, predovšetkým obchodné, vzťahy. Mnohé právne úkony rímskeho *ius civile* na svoju platnosť vyžadovali, aby účastníci boli rímski občania a postupný prerod rímskeho občianstva z prostriedku podrobenia na privilegium udeľované len zriedka, si vyžiadala aj rozvoj práva takým smerom, aby obchodovanie s bezprostrednými susedmi a

Abstract

The result of the Punic wars is often presented as a milestone of the territorial expansion of Rome when its area expanded beyond the borders of Italia and included nations that did not necessarily share Roman (Italian) culture. This expansion was undoubtedly also a state-legal milestone since provinces started to form which created a need to build a functional system of administration and at the same time to incorporate many nations into the emerging Empire, which could not participate in the *ius civile*. This is where the idea of *ius gentium* slowly emerges and develops, which, however, is not thoroughly examined and we know only very little about its content. Perhaps, the collection of texts from the beginning of the second century CE from the province of Arabia Petraea called the Babatha Archive discovered in 1960 could be of help. This includes various texts, in which scholars detected elements of Roman *ius civile*, although, without a clear link with *ius gentium*.

Keywords

Roman law, *ius gentium*, *ius civile*, Babatha Archive, the provincial law

Author

Mgr. et Mgr. Valéria Terézia Dančiaková, PhD.
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
valeria.terezia.danciakova@flaw.uniba.sk

Cite

DANČIAKOVÁ, Valéria Terézia. Územný rozmach Ríma ako podnet pre vývoj rímskeho súkromného práva v podobe *ius gentium*. In *Historia et theoria iuris*, 2023, roč. 15, č. 1, s. 5 – 12.

¹ SHERWIN-WHITE, Adrian Nicholas. *The Roman Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 1973, s. 5-7.

² NIEBUHR, Barthold G. The Latin War. In SMITH, William – SCHMITZ, Leonhard (trans.). *The History of Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 128-145.

neskôr cudzincami (*peregrini*) nebolo paralyzované. Spočiatku sa tento problém preklenul prostredníctvom vytvorenia zvláštnej skupiny obyvateľov zvanej Latíni (*Latini prisci*), ktorí síce nemali rímske občianstvo a oblasti, ktoré obývali si v zásade spravovali samostatne podľa svojho práva, mali však s Rimanmi spoločné určité práva (*ius Latii*), ktoré im umožňovali podriaďiť sa rímskemu *ius civile* a tak aj byť pod jeho ochranou v prípade sporu (*ius commercium, ius conubium, testamenti factio*). Na rovnakom právnom základe neskôr vznikali aj kolónie latinského práva, ktorých obyvatelia sa nazývali *Latini colonarii*. Tieto mali vlastnú správu, avšak Rímu boli podriadené v oblasti zahraničnej politiky, finančnými povinnosťami vojenskou službou. Rímske občianstvo mohli získať zastávaním úradov v prospech Rímskeho štátu.³ Okrem Latínov existovala ešte skupina rímskych občanov, ktorí nemali volebné právo, teda nemohli si voliť zástupcov do jednotlivých rímskych úradov, tzv. *cives sine suffragio*. Či *ius gentium* existovalo už v tejto dobe nie je jasné, ale je pravdepodobné, že nejaká úprava vzťahov s cudzincami existovať musela.

Územná expanzia mimo územia Itálie a postupné podrobovanie si cudzích kultúr cudzích si však vyžiadali nový prístup k otázke riešenia vzájomných vzťahov s cudzincami, ktorí už neboli obyvatelia susedných štátnych útvarov, ale obyvatelia postupne, za hranice Itálie sa rozširujúceho Rímskeho impéria. V tomto smere sa stali rozhodujúcim míľnikom Púnske vojny, vďaka ktorým dokázal Rím rozšíriť svoju nadvládu na veľkú časť stredozemného mora a boli predzvesťou rozsiahlej územnej expanzie, ktorá trvala prakticky do roku 117 n. l.. Dôsledkom dobyvačnej politiky Ríma tak bolo začlenenie peregrínov medzi obyvateľov Rímskej ríše, čo si vyžiadalo aj úpravu právneho poriadku takým spôsobom, ktorý by umožňoval cudzincov funkčne začleniť v rámci jednotlivých provincií a udržiavať s nimi čulé vzťahy (najmä obchodné) bez udelenia rímskeho občianstva. To bolo až do roku 212 n. l. udelené vo väčšom rozsahu len v jednom prípade, a to ako dôsledok Sociálnej vojny v roku 88 p. n. l., kedy bolo udelené po dlhodobých konfliktoch a snahách o úpravu vzájomných vzťahov Latínom na apeninskom polostrove, čo malo za následok zjednotenie Itálie.

V rámci územnej expanzie bolo nepochybne míľnikom zriadenie úradu cudzineckého pretora (*praetor peregrinus* alebo *praetor inter peregrinos*) v roku 242 p. n. l., teda počas Prvej púnskej vojny. Ten bol spočiatku vysielaný do dobytých území na zabezpečenie ich správy, neskôr sa však stal úradníkom popri mestskom pretorovi, a zverená mu bola právomoc nad riešením sporov medzi cudzincami navzájom, na základe tzv. *ius gentium* (právo medzi národmi), ako práva vzťahujúceho sa na zaobchádzanie s cudzími občanmi a ich vzťahy navzájom, ako aj vzťahy s rímskymi občanmi.⁴ Pojem *ius gentium* nachádzame vysvetlený v Gaiových inštitúciách Gai Inst. 1.1.1. slovami „Všetchny národy, ktoré se řídí zákony a obyčejí, užívají dílem svého vlastního, dílem všem lidem společného práva. Neboť to, co si jako právo nejaký národ sám pro sebe stanoví, je jeho (právem) vlastním a nazývá se právo občanské, jakožto právo obci vlastní. To však, co pro všechno lidstvo (sám) přírodní řád stanoví, je všemi národy stejně zachováno a nazývá se „právo národů“, jakožto právo, jehož všechny národy užívají. A tak národ římský užívá dílem svého vlastního, dílem všem lidem společného práva.“⁵

Samotné *ius gentium* je väčšinou vnímané v zmysle medzinárodného práva súkromného, ktorého sa skutočne aj väčšinou týka, keďže sa aplikovalo prevažne v súkromnoprávných v sporoch, kde vystupovali cudzinci, alebo cudzinci s rímskymi občanmi (hoci tu je potrebné poukázať na žaloby

³ BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2014, s. 537.

⁴ FELLMETH, Aaron X. – HORWITZ, Maurice. *Guide To Latin In International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 227.

⁵ KINCL, Jaromír. *Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, s.r.o., 2007, s. 41. *Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur: nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est uocaturque ius ciuile, quasi ius proprium ciuitatis; quod uero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur uocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. quae singula qualia sint, suis locis proponemus.* POSTE, Edward (trans.). *Gai Institutiones or Institutes of Roman Law by Gaius (1904)*. Oxford: Clarendon Press, 1904, s. 1.

s fikciou rímskeho občianstva). Napriek tomu, je možné nájsť aj fragmenty, ktoré svojím obsahom napovedajú, že pod pojmom *ius gentium* mohlo byť už v antickom Ríme chápané to odvetvie práva, ktoré my dnes nazývame medzinárodným právom verejným.⁶ Pre určenie obsahu samotného práva medzi národmi bol teda jednoznačne nevyhnutý úrad prétora, ako súdneho úradníka, a to nielen cudzineckého, ale aj mestského, keďže títo sa podieľali na jeho tvorbe adaptovaním právnych situácií Rimanov na nové podmienky v podobe intenzívnejšieho kontaktu s cudzincami. Hoci vieme, kto obsah *ius gentium* tvoril, čo konkrétne bolo jeho súčasťou už tak jasné nie je, keďže zo samotných ediktov sa nám zachovalo žalostne málo.⁷

Pokiaľ ide o cudzineckého prétora ako úradníka zabezpečujúceho prístup cudzincov k spravodlivosti v Ríme, jeho jurisdikcia v sporoch, kde by figuroval cudzinec na jednej strane a občan na druhej pravdepodobne nebola daná od počiatku vzniku úradu a pôvodne prislúchala mestskému prétorovi, ktoré takéto spory riešil pred vznikom úradu cudzineckého prétora.⁸ O ustanovení cudzineckého prétora nám hovorí fragment D 1, 2, 2, 28 (*Post aliquot deinde annos non sufficiente eo praetore, quod multa turba etiam peregrinorum in civitatem veniret, creatus est et alius praetor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quod plerumque inter peregrinos ius dicebat.*).⁹ Pokiaľ ide o jeho právomoc rozhodovať spory medzi cudzincami a občanmi, jednoznačné zmienky nachádzame až v textoch z obdobia principátu, a to napríklad v *Edictum de Aquaeductu Venefrano* z roku 17 – 11 p. n. l. (*qui inter civis et peregrinos ius dicit*)¹⁰ a potom v *Lex Quinctia de aquaeductibus* z roku 9 p. n. l. (*praetor, qui inter cives et peregrinos ius dicit*).

Z hľadiska rímskeho práva v podobe *ius civile* a *ius gentium* sú významné práve prétorské edikty, ktoré vydával na začiatku svojho funkčného obdobia aj mestský aj cudzinecký prétor. V nich mohli prétori jednak predstaviť nové žaloby na situácie dovtedy bez právnej ochrany, ako aj rozšíriť ich pôsobnosť na cudzincov, okrem toho tieto edikty boli aj základom provinčných ediktov (*edictum provinciale*) vydávaných miestodržiteľmi.¹¹ Práve činnosť cudzineckého prétora v mnohých smeroch uvoľnila prísny rímsky formalizmus a sprístupnila mnohé inštitúty a procesy rímskeho *ius civile* aj cudzincom obývajúcim Rímsku ríšu (formulový proces bol prístupný aj cudzincom a neskôr aj prísne formálna stipulácia, ktorá sa už mohla uzavrieť aj v inom ako latinskom jazyku a pomerne voľným spôsobom).

2 PRÁVO V PROVINCIÁCH

Právny systém rímskej ríše bol do značnej miery komplexný a spleťtý, k čomu prispievalo jednak zloženie obyvateľstva ríše, ako ja skutočne rozsiahle územie, ktoré ju tvorilo a bolo potrebné ho spravovať. Na jednej strane existovalo *ius civile* dostupné len rímskym občanom a na strane druhej existovala početná skupina (prevyšujúca počty občanov) cudzincov (*peregrini*), ktorí *ius civile* nepodliehali a bolo potrebné po pričlenení ich území riešiť otázku ich právneho postavenia a právneho poriadku, ktorým sa budú riadiť. V tomto kontexte prichádzame k tzv. provinčnému právu, ktoré bolo v zásade pôvodné právo provinčného obyvateľstva.

⁶ D 50.7.18 napríklad hovorí o napadnutí vyslanca inej krajiny ako o previnení sa proti *ius gentium*.

⁷ WATSON, Alan. The Development of the Praetor's Edict. In *Journal of Roman Studies*, 1970, roč. 60, s. 105-119.

⁸ Tomuto nasvedčujú jednak staršie zmienky v prameňoch, ktoré spomínajú len jeho rozhodovanie v sporoch medzi cudzincami, ako aj zachované žaloby s fikciou občianstva zúčastnených strán. DAUBE, David. The Peregrine Praetor. In *Journal of Roman Studies*, 1951, roč. 41, č. 1-2, s. 66-70.

⁹ Potom, po niekoľkých rokoch, keď už nestačil tento (mestský) prétor, pretože do mesta prichádzali aj veľké zástupy cudzincov, sa volil aj iný prétor, nazývaný cudzinecký, podľa toho, že väčšinou vyhlasoval právo (v sporoch) medzi cudzincami.

¹⁰ Tu chýba zmienka o prétorovi.

¹¹ BERGER, ref. 3, s. 449-450.

Samotná provincia ako určitá územno-organizačná jednotka rímskej ríše nepredstavovala homogénny celok, ale jednotlivé mestá (mestské štáty) ktoré sa v nej nachádzali mali často veľmi rôzne právne postavenie. Delili sa v zásade na mestá pridružené *civitates foederate* (mestá pridružené), *civitates libere* (mestá slobodné), a *civitates stipendiariae* (poddané mestá).¹² *Civitates foederate* požívali najvyššiu formu autonómie od Ríma a v zásade mali právo na vlastnú ústavu. Miestodržiteľ v podstate nemal právo zasahovať do ich vnútorných záležitostí a bývali oslobodené aj od povinnosti platiť dane.¹³ O niečo menej privilegované boli slobodné mestá, ktoré mali právo na autonómie, ale neboli oslobodené od daní.¹⁴ Najnižší status mali *civitates stipendiariae*, ktoré okrem povinnosti odvádzať dane a rôzne poplatky nemali k dispozícii ani ústavné záruky, takže miestodržiteľ mohol prakticky voľne zasahovať do ich správy.

Napriek tomu, že veľké množstvo miest nepožievalo záruky autonómie, Rimania sa snažili do miestnych záležitostí zasahovať minimálne, na čo poukazuje aj skutočnosť, že po pripojení jednotlivých území v podobe provincií ponechávali v platnosti pôvodný právny poriadok domáceho obyvateľstva a prakticky aj systém správy, ako aj miestne súdne authority. Postavenie týchto súdnych orgánov síce nebolo súčasťou oficiálnej štruktúry štátom uznaných súdov, avšak Rimania ich ponechávali v činnosti, keďže sa zaoberali spormi domáceho obyvateľstva, teda cudzincov. Na druhej strane Rímsky miestodržiteľ bol k dispozícii miestnemu obyvateľstvu ako súdna authority, a to aj prostredníctvom akýchsi putovných porotných súdov, kedy prechádzal provinciou a riešil spory, ktoré mu miestne obyvateľstvo predložilo.¹⁵

Základným dokumentom bolo tzv. *lex provinciae*, ktoré určovalo organizáciu a správu dobytej provincie.¹⁶ Rovnako určovalo právo, na základe ktorého mal miestodržiteľ rozhodovať spory, keďže v jeho kompetencii by boli pravdepodobne aj spory medzi dvoma cudzincami s rôznym občianstvom, alebo také, kde by bol stranou sporu Rímsky občan. Na tento dokument priamo nadväzuje edikt miestodržiteľa, ktorý vydával každý miestodržiteľ pri svojom nástupe do úradu. V edikte ešte detailnejšia určoval, aké spory a za akých okolností si vyhradí do svojej právomoci.¹⁷ Samotný edikt miestodržiteľa zvykol obsahovať aj odkaz na prétorské edikty, teda edikt mestského, či cudzineckého prétora v Ríme, ktoré obsahovali aj katalógy prípustných žalôb. Toto navodzuje otázku, do akej miery bol koncept *ius gentium* závislý od rímskeho *ius civile*.

¹² RICHARDSON, John. *Roman Provincial Administration*. London: Bristol Classical Press, 2001, s. 34-35; MOREY, William C. How Rome Governed the Provinces. In *The Biblical World*, 1893, roč. 2, č. 1, s. 32.

¹³ List *Epistula M. Valerii Messalae praetoris ad Teios* z roku 193 p. n. l. zmieňuje oslobodenie mesta Teios od povinnosti platiť dane (*καὶ ἄσυλον καὶ ἀφορολόγητον ἀπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ρωμαίων*). Ďalším bolo mesto Delfy, ktorému list *Epistulae Spurii Postumii praetoris et SC. de Delphorum autonomia* z roku 189 p. n. l. potvrdzuje privilégia, ako azyl, autonómia, slobodu právo sa samostatne spravovať, právo nad chrámami a ich okrskami, ako aj oslobodenie od daní tak ako tomu bolo od počiatku (*ἄσυλον εἶναι καὶ τὴν πόλιν τῶν Δελφῶν καὶ τὴν χώραν καὶ Δελφοὺς αὐτόνομους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀνεισφόρους οἰκοῦντας καὶ πολιτεύοντας αὐτοὺς καθ' αὐτοὺς καὶ κυριεύοντας τῆς τε ἱερᾶς χώρας καὶ τοῦ ἱεροῦ λιμένος καθὼς πάτριον αὐτοῖς ἐξ ἀρχῆς ἦν*).

¹⁴ Ako príklad by sme mohli uviesť mesto Heraclea, ktoré malo listom *Epistula Lucii Scipionis Eiusque Fratris ad Heracleotas ad Latmum* z roku 190 alebo 189 p. n. l. potvrdený status slobodného mesta (*συγχωροῦμεν δὲ ὑμῖν τὴν τε ἐλευθερίαν*) a právo spravovať sa samostatne podľa svojich zákonov (*πολιτεύεσθαι κατὰ τοὺς ἑμετέρους νόμους*).

¹⁵ Pozri NÖRR, Dieter. The Xenokritai in Babatha's Archive. In *Israel Law Review*, 1995, roč. 29, č. 1-2, s. 83-94; CZAJKOWSKI, Kimberley. Law and Romanization in Judea. In CZAJKOWSKI, Kimberley et al. (eds.). *Law in Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 84-100.

¹⁶ BERGER, ref. 3, s. 558.

¹⁷ RICHARDSON, ref. 12, s. 34-35.

3 ARCHÍV BABATHY AKO PRAMEŇ *IUS GENTIUM*

Archív Babathy, ako archív židovskej ženy žijúcej v provincii Arabia Petraea v prvej polovici 2. storočia n. l., bol od jeho objavenia v roku 1960 v jaskyniach na brehu Mŕtveho mora predmetom skúmania mnohých bádateľov, a to predovšetkým z toho dôvodu, že obsahuje pomerne veľké množstvo právnych dokumentov (zmluvy, darovania, predvolania, žaloby), ktoré nielen osvetľujú každodennú realitu života v provincii ale sú cenným zdrojom pre pochopenie právanej kultúry v danej oblasti. Samotné dokumenty boli predmetom skúmania najmä vzhľadom na možnú prítomnosť prvkov rímskeho *ius civile*. Dovoľujeme si však tvrdiť, že tieto texty sú nielen svedkom rímskeho civilného práva v provinciách, ale sú prameňom *ius gentium*. Preto chceme zamerať pozornosť na možné prepojenie medzi *ius gentium* a miestnou tradíciou, ktoré sa podľa nášho názoru odrážajú v papyrusoch P. Yadin 21 a 22 archívu, a tak demonštrovať, akým spôsobom by archív mohol byť prameňom pre výskum rímskeho *ius gentium*.

Rozprava o možných prvkoch *ius civile* je obzvlášť živá práve vo vzťahu k spomínaným papyrusom P. Yadin 21 a 22, ktoré strany právneho úkonu v nich obsiahnutého identifikujú ako predaj a kúpu. Jednotlivé prvky kontraktu v dokumentoch však ukazujú, že právny vzťah účastníkov nie je možné jednoznačne subsumovať pod rímske *emptio-venditio*, keďže chýba určenie ceny v peniazoch a zdá sa, že kupujúci (Šimon) platí za predmet zmluvy (úroda datlí) jednak svojou prácou, ako aj časťou zozbieraných datlí, ktoré majú byť odovzdané predávajúcej (Babathe), čo by bolo charakteristické pre *locatio conductio*, teda nájom (v tomto prípade nájom práce). Na druhej strane však nachádzame aj také elementy, ktoré sú pre *emptio-venditio* charakteristické, ako záruky nerušenej držby, či vyjadrenie samotnej vôle strán, že má ísť o kúpu a predaj. Samotní bádatelia sa práve z toho dôvodu postupom času rozdelili do troch skupín, a to tých, ktorí obhajujú, že ide v tomto prípade skutočne o kúpnu zmluvu podľa rímskeho práva,¹⁸ ďalší, ktorí tvrdia, že práve vzhľadom na dôraz na prácu, odovzdanie časti úrody a chýbajúcu cenu v peniazoch ide o v skutočnosti o *locatio conductio operarum*,¹⁹ a poslednú skupinu, ktorá argumentuje, že ide o veľmi špecifický kontrakt vyrastajúci z miestnej tradície, ktorú je možné stotožniť s egyptskou zmluvou *καρπωνεία*, kombinujúcou prvky kúpnej zmluvy a nájmu.²⁰

My si však dovoľíme tvrdiť, že uvedené papyrusy nielenže obsahujú prvky kontraktu podľa rímskeho *ius civile*, ale, že ich kompozícia odkazuje na charakter *ius gentium* v každodennej praxi provinčného obyvateľstva.

Najprv si však dovoľíme pristaviť sa pri otázke charakteru kontraktu, ktorý by mohol byť v P. Yadin 21 a 22 prítomný. Vzhľadom na pomerne mätké prvky prítomné v oboch dokumentoch,

¹⁸ NICHOLAS, Barry – METZGER, Ernst. *An Introduction to Roman Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 173–174; CHIUSI, Tiziana J. Legal Interactions in the Archive Babatha: P. Yadin 21 and 22. In CZAJKOWSKI, Kimberley et al. (eds.). *Law in the Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 103–104.

¹⁹ RADZYNER, Amihai. P. Yadin 21–22: Sale or Lease? In KATZOFF, Ranon – SCHAPS, David (eds.). *Law in the Documents of the Judean Desert*. Leiden: Brill, 2005, s. 145–163; KATZOFF, Ranon. “P. Yadin 21” and Rabbinic Law on Widow’s Rights. In *The Jewish Quarterly Review*, 2007, roč. 97, č. 4, s. 545–575; BROSHI, Magen. Agriculture and Economy in Roman Palestine: Seven Notes on the Babatha Archive. In *Israel Exploration Journal*, 1992, roč. 42, č. 3–4, s. 230–240; OUDSHOORN, Jacobine G. *The Relationship between Roman and Local Law in the Babatha and Salome Komaise Archives: General Analysis and Three Case Studies on Law of Succession, Guardianship and Marriage*. Leiden: Brill, 2007, s. 5; ISAAC, Benjamin. The Babatha Archive. A Review Article. In *Israel Exploration Journal*. 1992, roč. 42, č. 1–2, s. 62–75. Problémom tohto pohľadu však je, že nájomné zmluvy na pozemky sa v zásade uzatvárali na obdobie jedného roky, aby tak pokryli celé vegetačné obdobie. Uvedená zmluva je však uzatvorená v septembri roku 130 n. l., teda v dobe tesne pred zberom spomínaných datlí. Okrem toho nikde v dokumente sa nespomína, že by Šimon ponúkal svoju prácu, ale jednoznačne sa vymedzuje ako kupujúci.

²⁰ RADZYNER, ref. 19, s. 148–152; OUDSHOORN, ref. 19, s. 173–174; CZAJKOWSKI, Kimberley. *Localized Law: The Babatha and Salome Komaise Archives*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 53. Pre kúpnu zmluvu v gréckom prostredí pozri PRINGSHEIM, Fritz. *The Greek Law of Sale*. Weimar: Hermann Böhlau, 1950.

žiadne jednoznačne poukazujúce v prospech *emptio-venditio* alebo *locatio conductio*, si dovoľíme súhlasiť s tvrdením že, čo máme v tomto prípade pred sebou, je skutočne forma spomínanej *καρπωνεία*, prípade iný podobný kontrakt v súlade so špecifickou miestnou tradíciou. Avšak, tento záver nevyvracia možnosť, že papyrussy naozaj obsahujú kontrakt podľa rímskeho *ius civile*, v tomto prípade stipuláciu.

Stipulácia už bola aj inými bádateľmi v oboch textoch rozpoznaná na ich konci,²¹ kde nachádzame nasledujúce slovné spojenie: *πίστεως ἐπηρωτημένης καὶ ἀνωμολογημένης*. Slovo *πίστεως* (viera, dôvera) sa niekedy vysvetľuje ako odkaz na latinské *bona fide*, čo by následne stipuláciu ako možnosť eliminovalo, kdeže tá bola kontraktom *stricti iuris*. Aby však uvedené *πίστεως* bolo možné vykladať v tomto význame, rovnako ako je to v latinskom ekvivalente, muselo by ísť o spojenie dvoch slov, a to *καλῆ πίστις* (doslova „dobrá viera“). Čo v skutočnosti máme pred sebou je gramatický jav nazývaný absolútny genitív, kedy participium (v tomto prípade pasívne) je v genitíve, rovnako ak naň sa viažuce podstatné meno, ktoré je v skutočnosti podmetom. Tento tvar následne preložíme indikatívom a podstatné meno nominatívom, čím sa význam frázy mení nasledovne: „otázka o slávnostnom sľube bola položená a bolo na ňu odpovedané“. Táto stipulácia je interpretovaná ako týkajúca sa ustanovení v závere dokumentov, ktoré sú v skutočnosti zmluvnými pokutami, pre prípad, že by niektorá zo strán porušila svoje povinnosti.

Naproti tomuto tvrdeniu, my argumentujeme, že veta na konci oboch papyrusov uvádzajúca stipuláciu je v skutočnosti zhrňujúcim vyjadrením odkazujúcim na obsah celého dokumentu a nie len na zmluvné pokuty. Tu by sme chceli upozorniť na slovo *ὁμολογῶ* použité v úvode textov, ktoré Katzoff prekladá jednoducho ako „potvrdzujem“ (že predám/kúpim),²² čo v je skutočne jeden z možných významov. Slovo *ὁμολογῶ* je však možné použiť aj vo význame „sľúbiť“, či „uzavrieť zmluvu“, a teda v tomto prípade by sa slovné spojenia v papyrusoch prekladali ako „sľubujem, že kúpim“ a „sľubujem, že predám“,²³ čo je význam paralelný s latinským *spondeo* používaným v stipulácii. Ak sa teda pozrieme na *ὁμολογῶ* ako vyjadrenie sľubu, potom stipulácia na konci papyrusov by mohla byť (a domnievame sa, že je) prehlásenie potvrdzujúce, že celý kontrakt je v skutočnosti stipuláciou, ktorá obsiahla miestnu právnu tradíciu (pravdepodobne spomínanú *καρπωνεία*) do právnej schémy, ktorá by bola známa rímskym súdnym autoritám v prípade súdneho sporu.²⁴ Na stipuláciu poukazuje aj kompozícia kontraktu, ktorý je zachytený na dvoch separátnych papyrusoch, pričom jeden obsahuje len záväzky Šimona voči Babathe (P. Yadin 21) a druhý len záväzky Babathy voči Šimonovi (P. Yadin 22). Rovnako aj identický obsah prvej časti dokumentov týkajúcej sa kúpy/predaja by splňal podmienku totožného obsahu otázky a odpovede, ako podmienku vytvorenia platnej stipulácie.

Ako nám uvedená argumentácia pomôže s otázkou o charaktere *ius gentium*? Už v období republiky sa niektoré inštitúty *ius civile* pôvodne veľmi formálne a prístupné len rímskym občanom postupne uvoľňovali a sprístupňovali aj peregrínom, aby tak bolo možné rozvíjať obchod v dobytých územiach a stipulácia nebola výnimkou. Ako sme už spomenuli, postupne sa upúšťalo aj od jej striktnej formy, čomu nasvedčuje aj fragment D 45, 1, 1, 6, podľa ktorého bolo možné ju vytvoriť aj v inom ako latinskom jazyku, napríklad gréckom, ak mu obe strany rozumeli. Rovnako aj charakter ústnosti (keďže išlo o verbálny kontrakt) nebol na prekážku, keďže už koncom republiky sa začali

²¹ OUDSHOORN, ref. 19, s. 151.

²² KATZOFF, ref. 19, s. 548. V zmluvách je slovné spojenie *ὁμολογῶ ἡγορακῆναι* (potvrdzujem, že kúpim) a *ὁμολογῶ πεπρακῆναι* (potvrdzujem, že predám).

²³ PANCZOVÁ, Helena. *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava: Lingea, 2012 s. 893; LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 1226.

²⁴ Ten strany predpokladali ako ukazuje predvolanie v papyruse P. Yadin 23.

vytvárať písomné potvrdenia o stipulácii, čomu by zodpovedal aj charakter dokumentov P. Yadin 21 a 22.²⁵

Možným podnetom, prečo sa strany rozhodli skonštruovať ich vzájomný vzťah vo forme stipulácie by mohol byť práve spomínaný edikt miestodržiteľa, ktorý ako sme už spomínali okrem ustanovení ohľadom spôsobu správy provincie odkazoval aj na edikt prétora a tak aj na dostupné žaloby. Vzhľadom na to, že stipulácia už bola dostupná aj cudzincom, je možné že bola v edikte zahrnutá aj žaloba z nej, čo umožnilo stranám sa s týmto typom kontraktu oboznámiť. Samozrejme vyvstáva otázka, aká je pravdepodobnosť, že židovská žena z provincie by mala také právne vzdelanie, že by vedela pracovať s rímskym *ius civile*. Sme toho názoru, že odpoveď na túto otázku nachádzame v posledných slovách dokumentu, kde sa spomína istý pisár menom Germanos. Na využití pisára ako takého nie je nič zvláštne, avšak čo púta pozornosť je slovo použité na uvedenie jeho funkcie pisára, a teda *librarios* v gréckom prepise (*ἐγγραφή διὰ Γερμανοῦ λιβραρίου*). V gréčtine sa slovo *librarios* neexistuje a ide teda len o grécky prepis latinského výrazu s významom pisár. Podľa nášho názoru to poukazuje na možnosť, že išlo v skutočnosti o pisára, ktorý bol súčasťou rímskeho administratívneho aparátu v oblasti a poskytol stranám právne poradenstvo pre prípad súdneho sporu, ktorý očakávali s rodinnými príslušníkmi Babathy.²⁶

Okrem toho, Katzoff argumentuje, že v oblasti neboli k dispozícii židovské súdne authority, a preto sa Babatha a jej rodina museli so svojimi podaniami obracať na rímskeho miestodržiteľa.²⁷ Zvážiť by sme mohli aj možnosť uprednostňovania rímskych súdnych úradníkov v očakávaní spravodlivejšieho výsledku. Ako ukazuje nespočetné množstvo iných dokumentov z archívu, bol to práve rímsky úradník, ktorý rozhodoval súdne spory týkajúce sa Babathy. Preto potrebovala svoje vzťahy upraviť takým spôsobom, aby pred rímskou administratívou uspela.

ZÁVER

Ako sme ukázali, rímsky systém správy podrobených území, ako dôsledok územnej expanzie a postupného začleňovania cudzích národov, bol skutočne komplexný, čo bolo aj dôsledkom toho, že Rimania podrobeným národom povoľovali pomerne širokú mieru autonómie, a to minimálne v možnosti pokračovať svoj život v súlade s právnou tradíciou predkov. Na druhej strane prítomnosť Ríma, ako vládca v provinciách v podobe miestodržiteľa a jeho úradníckeho aparátu nevyhnutne ovplyvňovala právne interakcie miestneho obyvateľstva a to predovšetkým tam, kde domáce authority neboli k dispozícii, alebo nevzbudzovali dostatočnú dôveru. V tomto nám môže byť príkladom Babatha.

Ak Babatha očakávala, že právny úkon zachytený v P. Yadin 21 a 22 bude predmetom súdneho sporu, zrejme by sa snažila vytvoriť ho v takej forme, ktorá by bola pre rímskeho súdneho úradníka ľahko rozpoznateľná. Dokonca by sme mohli argumentovať, že edikt miestodržiteľa obsahoval ako súčasť *ius gentium* žalobu zo stipulácie, ktorú Babatha použila, keďže najlepšie zodpovedala charakteru kontraktu, ktorý so Šimonom potrebovala uzavrieť.²⁸

O provinčnej správe toho vieme dosť a zároveň málo, keďže máme zachované len príklady ediktov miestodržiteľov a rovnako málo prameňov máme aj k ediktom prétorov. Pokiaľ ide o Babathu a správu provincie Arabia Petraea, nemáme tušenie, ako vyzeral edikt miestodržiteľa.

²⁵ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town: Rustica Press (PTY) LTD, 1992, s. 71-73; NICHOLAS, Barry. The Form of the Stipulation in Roman Law. In *LQR*, 1953, roč. 69, s. 63-79.

²⁶ Predvolanie v P. Yadin 23.

²⁷ Pozri KATZOFF, ref. 19, s. 560-561.

²⁸ Tu by sme mohli možno poukázať aj na prípadnú špekuláciu, keďže stipulácia bola kontraktom *stricti iuris* a tak v prípade, že by bol tento kontrakt napadnutý, neprihliadalo sa na okolnosti, ale len formálne náležitosti, preto by asi obstála.

Vieme, že v prípade sporov by mal rozhodovať na základe *ius gentium*, o ktorom však vieme rovnako málo. Ak zvážime možnosť, že kontrakt v papyrusoch P. Yadin 21 a 22, nie obsahuje, ale v skutočnosti je stipulácia (dve stipulácie), mohli by sme argumentovať, že to čo máme pred sebou je živým príkladom *ius gentium*, ktoré sa vytváralo s použitím rímskeho *ius civile* ako právneho systému známeho rímskemu provinčnému aparátu a v tomto čase už aj v značnej miere dostupného peregrínom. Samozrejme toto tvrdenie volá po ďalšom komplexnom štúdiu celého archívu, ktorému sa chceme naďalej venovať.